

Wstęp do teorii mediów

Wykład XIV

Krzysztof Gajewski
Instytut Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej
Uniwersytet Warszawski

Warszawa, 8 czerwca 2021

Pismo jako technologia

Historia pisma

Wczesna piśmienność

Dynamika tekstowości

Pismo jako technologia

Walter Jackson Ong (1912-2003)

- 'Pismo (...) było i jest najbardziej doniosłym ze wszystkich technicznych wynalazków człowieka'
- 'Pismo przekształciło ludzką świadomość znacznie bardziej niż jakikolwiek inny wynalazek'

Walter Jackson Ong (1912-2003): pismo przekształca świadomość

- pismo: uwolnienie od kontekstu, dyskurs autonomiczny
- pismo: słowo przestaje być zdarzeniem, staje się rzeczą, staje się rozciągnięte przestrzennie
- Dyskurs autonomiczny w kulturach oralnych: formy rytualne, wypowiedzi prorockie, wyrocznia delficka (mówiący jedynie przekazuje)
- Stąd 'Księgi mówią'='To prawda'
- stąd palenie ksiąg: 'Tekst jest z natury krnąbrny'

Platon, Fajdros, List siódmy

1. pismo rujnuje pamięć
2. pismo osłabia umysł
3. tekst pisany nie reaguje
4. tekst pisany nie może się bronić

- Platon wyraża swe stanowisko na piśmie
- Platon odrzuca świat oralny (poetów) oparty na słuchu na rzecz abstrakcyjnych idei opartych na widzeniu
- idea-video-widzieć

- Hieronimo Squarciafico, 1477: 'obfitość ksiązek czyni ludzi mniej chętnymi do studiowania'
- pismo jest sztuczne, ale instrumenty muzyczne też są sztuczne a wyrażają ludzkie uczucia

pismo = śmierć (jak fotografia)

- Paweł: 'litera bowiem zabija, Duch zaś ożywia' (2 Kor 3,6)
- Horacy: 'Stawiłem sobie pomnik trwalszy niż ze spiży' (Ody III, 30:1)

Historia pisma

- pismo — ślad — fekalia
- stadia pośrednie między pismem a pomocami mnemotechnicznymi (aide-mémoire)
- relikty mnemotechniczne w językach współczesnych (read, dania)

Chronologia pisma

- 3500 pne. — mezopotamskie pismo klinowe
- 3000 pne. — hieroglify egipskie
- 3000-2400 pne. - dolina Indusu
- 1500 pne. — pismo chińskie
- 1200 pne. — pismo linearne B, Kreta
- 50 ne. — pismo Majów
- 1400 ne. — pismo Azteków
- pierwotna funkcja pisma: handel, administracja

木 林 森

Mù lín sēn

女 + 子 = 好

Nǚ + zǐ = hǎo

- relikty pisma obrazkowego: cyfry (0, 1, 2, itd.), rozumiane przez wszystkich, choć różnie odczytywane
- drzewo + drzewo = las
- kobieta + dziecko = dobrze

Ideogramy

Yī èr sān

shàng xià

- jeden, dwa, trzy
- góra, dół

水 + 木 = 沐

Shuǐ + mù = mù

- zasada fono-semantyczna: 'woda', 'drzewo', 'myć się'
- pismo rebusowe (pożyczka fonetyczna): podeszwa stóp - sole - ryba (sola) - dusza (soul); młyn (mill) + spacer (walk) + klucz (key) = Milwaukee

Walter Jackson Ong:

'Zdobycie znaczącej znajomości systemu pisma chińskiego wymaga zwykle około dwudziestu lat. Tego rodzaju zapis jest przede wszystkim czasochłonny i elitarny.

- tradycyjne i uproszczone pismo chińskie, lata 50.
- por. piśmienność w Chinach i w Kanadzie

Walter Jackson Ong

'Nie ulega wątpliwości, że to pismo zostanie zastąpione alfabetem łacińskim, gdy tylko cały naród Chińskiej Republiki Ludowej opanuje ten sam język ('dialekt') chiński, mandaryński, wszędzie obecnie nauczany. Literatura ponieśie olbrzymie szkody, choć nie tak olbrzymie jak chińska maszyna do pisania z ponad 40 000 klawiszy'

- alfabet: pomost między mnemoniką oralną i mnemoniką piśmienną
- 'Alfabet (...) zatracił związek z rzeczami. Przedstawia dźwięk jako rzecz, przekształcając ulotny świat dźwięku w bezdźwięczny, quasi-stały świat przestrzeni'

- hebrajski, arabski nie posiadają samogłosek: sylabariusze niezwokalizowane? (relikty kontekstu)
- grecki: w pełni zdekontekstualizowany
- prawa półkula — synteza, konkret, lewa półkula — analiza, abstrakcja: alfabet uprzywilejowuje lewą półkulę (de Kerckhove)
- alfabet koreański
- alfabety japońskie

zalety alfabetu fonetycznego (E. Havelock):

- można nie znać języka, w którym się czyta
- oddalenie od świata (jak idee Platona)
- pozwala zapisywać obce języki

Wczesna piśmienność

Elitarność

- pismo jest instrumentem tajemnej wiedzy
- pismo jest niebezpieczne dla nieprzygotowanego czytelnika
- niepiśmienni odnoszą korzyść z fizycznego obcowania z pismem świętym (mnisi tybetańscy)
- specjalizacja pisma: 'jednostka nie odczuwa potrzeby znajomości czytania i pisania bardziej aniżeli zaznajomienia się z każdym innym zawodem'
- wymagająca technologia: płyty gliniane, skóry zwierząt, kora drzew, papirus, wosk na tabliczce, drewno, kamień
- papier: Chiny, II w. ne., Arabowie, VIII w., Europa XII w.
- w średniowieczu fałszerze dokumentów byli wynajmowanymi ekspertami (Edward Wyznawca: 44/164 przywileje podrabiane; donacja Konstantyna)

- pisanie początkowo zawsze było dyktowaniem (relikty oralności jeszcze u Tomasza z Akwinu)
- głośne czytanie (Alberto Manguel, Moja historia czytania)
- w średniowieczu nie używano dat rocznych, nie było kalendarzy

Pismo wynaleziono w celu zapisywania list

- 'Henoah był ojcem Irada, Irad ojcem Mechujaela, a Mechujael ojcem Metuszaela, Metuszael zaś Lameka' (Rdz 4,18)
- 'Wyruszyli z Jotbata i rozbili obóz w Abrona. Wyruszyli z Abrona i rozbili obóz w Esjon-Geber. Wyruszyli z Esjon-Geber i rozbili obóz na pustyni Sin, czyli w Kadesz. 37 Wyruszyli z Kadesz i rozbili obóz na górze Hor, na granicy ziemi Edomu.' (Lb 33,34)

Dynamika tekstowości

- Słowa w tekście pisanym są wyrwane z kontekstu egzystencjalnej terażniejszości, są osamotnione
- Autor tekstu pisanego jest osamotniony, izoluje się od wszystkich, by pisać dla wszystkich
- W tekście brak jakości fonetycznych, intonacji itd.
- Brak jest odbiorcy: 'Autor zawsze fikcjonalizuje odbiorcę', dlatego pisanie jest bardziej męczące niż mówienie

- dystans, refleksja: Czym jest sprawiedliwość? (Platon, Havelock)
- religie pisma, religie księgi
- dialekt vs. grafolekt (słownik Webstera 450 tys. słów)

1. Eric A. Havelock, Przedmowa do Platona. przeł. P. Majewski, Warszawa 2007.
2. Alberto Manguel, Moja historia czytania
3. Walter Jackson Ong, Oralność i piśmienność. Słowo poddane technologii, przeł. Józef Japola, Warszawa 2011